

Christine Tind Johannessen-Henry og
Hans Raun Iversen (red.)

Mangefoldet tro og sjælesorg – multiplicitet som vilkår for mennesker, møder og samtaler

Eksistensen Akademisk. København, 2019

Anmeldt av Hans Stifoss-Hanssen og Karsten Thomsen
hans.stifoss-hanssen@vid.no

«I am a man of contradictions. I am man of many moods. I contain multitudes», Bob Dylan på utgivelsen «Rough and Rowdy Ways» (2020).

Bokens forhistorie handler om et samarbeid mellom Christine Tind Johannessen-Henry og Hans Raun Iversen om videreutdanning i teologi og sjælesorg, der også den amerikanske professor i praktisk teologi Pamela Cooper-White spilte en viktig rolle. Cooper-White er anglikansk prest og professor ved det anerkjente Union Theological Seminary i New York, feminist, og inspirert av psykoanalyse. Hun har vært mentor for og kollega med Johannessen-Henry ved Union, og de to framstår med et klart felles teologisk prosjekt.

Vi synes boken er forfriskende og spennende, «a good read», den erfares som en ambisiøs teologisk bok om sjælesorg. Det er stimulerende at en bok om sjælesorg er så lite opptatt av «how to do» sjælesorg, men går omfattende til verks for å forankre denne praksisen i teologisk og teoretisk refleksjon. Slik vil den holde oppe en (avansert) dialog mellom den konkrete praksisen og det teologiske og teoretiske tankeuniverset. Man kan vel si at mange andre bøker om sjælesorg er ganske enkle i

sin teologiske legitimering. Noen lesere kan tenke at det blir for mye av det teologiske – det er i så fall neppe på grunn av mengde, men fordi det noen ganger virker vanskelig å gripe forbindelsen mellom sjælesorgen og teologien, eller relevansen av det teoretiske for det praktiske, om man vil.

Boken er en ganske ambisiøs konstruksjon, med en kulturanalytisk utforming av et moderne teologisk program, med sjælesorg mer som case enn som hovedtema. Redaktørene trekker opp det store lerretet og peker på bokens hovedideer i innledningskapitler og epilog.

Det er flere markante stemmer: I tillegg til redaktørene bidrar Cooper-White, Ole Skjerbæk Madsen, Niels Henrik Gregersen og Pia Søltoft med hver sine kapitler.

Kap. 1 «Mange stemmer: En pastoral-teologisk multiplicitetspsykologi», av Pamela Cooper-White.

Sammen med kap. 2 kan man si at kap. 1 er en slags kjerne i boken. Her utfoldes den feministisk-psykoanalytiske forståelsen av menneskets flerhet, individenes mangel på helhet og integrasjon, det typiske ved å være sammensatt. Her finner vi også markant polemikk mot hverdagslivets og psykologiens idealisering av det integrerte

mennesket – en idealisering som både framstår som belastende og urealistisk. Denne analysen kan sies å spille opp til det teologiske «svar» som kommer i kap. 2. Vi kan kanskje si at boken vil avsløre en uheldig allianse mellom helstøpte konstruksjoner i psykologien - og i teologien – dette at teologien er en sammenhengende helhet, og det bør også mennesket være. Begge tanker er belastende og urealistiske.

Kap. 2 «*Levet polydoksi: Hverdagens multiple trospraksis i pastoralteologisk perspektiv*», af Christine Tind Johannesen-Henry.

Fra det multiplicitetspsykologiske felt utvides perspektivet med et pastoralteologisk anliggende. Her finder vi den tese, der også var grundlæggende for Johannesen-Henrys ph.d.afhandling (2013), nemlig, at kristendom bedst forstås og kommer til utfoldelse i en polydoksi, eller, som som det også kaldes, som multipelt netværk. Tro forstås i denne optik ikke som ortodoksi, ikke som en dogmatisk indvundet kraftterning af sandhed men tro forstået som «dirrende spørgsmål, der rejser sig hos mennesker i situationer med virkelig uvisshed» s.86). Tro er altid situert, som det hedder sig. Det handler derfor ikke så meget om hvem Gud er eller ikke er, men så at si, om hvor og hvordan han er at finde i mellemrummene, i hverdagens almindelige og ualmindelige tildragelser. Og at have blik for netop dette, for polydoksien, ikke som modsætning til, men snarere som det der komplementerer ortodoksien, det er forudsætningen for sjælesorg.

Kap. 3 «*Krydspresende forståelseshorisonter: Charles Taylors analyse af livsorienteringens multiple vilkår*», af Hans Raun Iversen.

Med dette bidrag føres vi ind i velkendt land, nemlig Charles Taylors

sekulariseringsteori illustreret med udsagn fra empiriske undersøgelser. Selvom noget så fremadartet som «krydspresende forståelseshorisonter» måske kan forekomme besynderligt, så skriver Iversen det frem på vanlig forståeligt dansk, som et udtryk, der på linje med «multipel» henviser til «en flerhed af dimensioner og muligheder» (s.93). Igennem et erindringstogt i de sidste 50 års identitetshistorie tages afsæt for beskrivelsen af det valg samtiden er underlagt: at leve i et krydspres mellem forskellige livsorienteringer og selv skulle vælge /selv skulle sammensætte én livsorientering mellem mange mulige.

Kap. 4 «*Kirkelige handlinger for mennesker med forskellige religioner og livstydninger*» av Hans Raun Iversen.

Dette kapitlet byr på bokens første eksempel på multiplicitet, nærmere bestemt møtet mellom ulike religiøsiteter. Konkret drøftes samliv og ekteskap mellom personer av ulik tro, på bakgrunn av religionsstatistikk og en kirkemodell (mellom samfunnskirke og «kirke-kirke») – som også gir et interessant perspektiv på folkekirken(e). Kapitlet ender med en utførlig presentasjon av et tverreligiøst ritual for velsignelse av et tverreligiøst ekteskap, som nettopp viser fram noe konkret, relevant i arbeidet med å forstå teologiens møte med det mangfoldige menneskelivet.

Kap. 5 «*Mødet mellem religiøsiteter: En personlig, teologisk utviklingshistorie*», af Ole Skjerbæk Madsen.

For en første betraktning kan det virke overraskende, at en så fremmedartet fugl som Ole Skjerbæk Madsen har en plass i en faglig sammenheng med sjælesorg og multiplicitet som omdrejningspunktet. Og så alligevel ikke. Slet ikke, ved nærmere eftertanke. For den, der har fulgt Madsens færd som sognepræst i Bethlehems kirken og

senere som missionspræst i organisationen Areopagos, giver det god mening.

Som kirkelig pioner i det miljø man en gang kaldte NewAge og nu oftere kalder nyåndelighed, har Madsen større og mere konkret erfaring med menneskers tro og multiple virkelighet end de fleste. Kapitlet er en upretentios fremstilling af hans oplevelse af menneskers søgen, religiøsitet og tro i et krydspres mellom forskjellige livsorienteringer. Undervejs deler han sin viden og erfaring med læseren fra sin tid på Krop, Sind og Ånd messerne og hans eget kristen-kirkelige modtræk til det miljø, kaldet «I Mesterens Lys». Endelig bliver der sat ord på tidens religiøsitet, som fx i dette citat: «Spiritualitet er ikke en religion – men en måte at være i verden på». Typisk for Madsen så er hans modtræk til tidens spirituelle oplevelse af tro og religiøsitet at gribe tilbake til oldkirken og Athanasius.

Kap. 6 «*Multiplicitet i tro og samtale: Det etnografiske interview i teologiske undersøgelser og pastoral praksis*», av Christine Tind Johannessen-Henry.

I praksis lener boken seg ganske tungt på en etnografisk/samfunnsvitenskapelig tilgang. Denne er riktig nok i varierende grad metodologisk utviklet og eksplisitt, men det er samtidig tydelig at den lyttende, tilstedeværende holdning som forfatterne fremstiller, må trekke store veksler på denne etnografiske arbeidsmåten.

Dette er klart i bidragene fra Johannessen-Henry, og kap. 6 fremstiller dette tydelig, som et metodekapittel i boken. Kapitlet er etter vår oppfatning en glimrende introduksjon til hvordan kvalitative intervjuer kan gjøres, og hvordan disse samtidig kan være kraftfulle verktøy i praktisk teologisk arbeid, både sjelesørgerisk og i forskning. Denne arbeidsformen kan gi en enestående tilgang

til å forstå sammenhengen mellom teologi og erfaring, og viser vesenslikheten mellom ulike samtaler – mellom for eksempel sjelesorgsamtalen og forskningsintervjuet. Dette metodiske grepet innenfor praktisk teologi har allerede bidratt til å åpne de teologiske øynene for det komplekse livet og det komplekse mennesket («multipliciteten»), noe som blant annet Johannessen-Henrys øvrige arbeider er eksempler på.

Kap. 7 «*Multipel teologi for mennesker med multiple handicap*», av Hans Raun Iversen

I dette kapitlet går Iversen løs på et aspekt av mangfold som teologien, både den praktiske og den teoretiske, i stor grad har neglisjert. Det er tale om den menneskelige variasjon i funksjonsnivå, kroppenes og sansenes ulike svakheter (eller «handicap» som det heter i boken). Dette er et uhyre viktig bidrag og en påminnelse til kirkene og den praktiske teologien. Noen viktige arbeider er utført på dette området, men det gjenstår mye både i teori og praksis. Kapitlet demonstrerer fruktbarheten i bokens overordnede program – å ta det komplekse i menneskelivet på alvor. Dette programmet har gitt boken et perspektiv å fange opp funksjonsnivå-problematikken med. Kompleksiteten er i dette kapitlet ikke forstått på den intrikate måten som framstår i bokens innledning, men det fungerer godt. Det er overraskende at forfatterne ikke gjør bruk av interseksjonalitetsbegrepet og -analysen, som vektlegger å se de ulike variasjoner mellom mennesker i sammenheng: Kjønn, legning, rase, alder, funksjonsnivå, sosial klasse osv... (Denne tenkningen ses så vidt i bokens kapittel 8, der et postkolonialistisk perspektiv omtales).

Kap. 8 «*Begravelsessamtalens frirum: Multiplicitet og sjælesorg i sporene fra Winnicott og Luther*» av Christine Tind Johannessen-Henry

Vi har innvendt noe mot teoretiske perspektiver i denne boken at de noen ganger befinner seg uten kontakt med de dokumenterte praksisene. Kapittel 8 kan vurderes som et eksempel på det motsatte, en overbevisende og fascinerende inndragning av en kommunikativ begivenhet (en sorgsamtale) i en ydmyk og åpen teologisk tekst. Analysen kan takke kompetansen i etnografisk metode for at samtalen er åpen, at den er dokumentert og kan framvises, og samtidig erfarer leseren at det er sjælesorg som finner sted mellom deltakerne, og dette integreres i et teologisk arbeid.

Det er stimulerende å se hvordan teksten forstår samtalen som en lek, med utgangspunkt i D. Winnicotts forståelse av mellomrommet, det tredje rommet der play/lek kan finne sted – sorgsamtalet (og annen sjælesorg) som lekeplass, «playground». Det er pussig at Johannessen-Henry ikke her knytter an til den litteraturen der ritualer, f.eks. begravelsesritualet, forstås som lek i lys av den samme teoritradisjonen. Sorgsamtalet som beskrives, står jo i intim sammenheng med det ritualet som står for døren, og som det er et formål for samtalen å forberede.

Kap. 9 «*Det resonante selv: Naturen som resonanssfære*», av Niels Henrik Gregersen.

Dette bidrag gjør oppmerksom på et spændende og helt overset aspekt i en hjemlig sjælesorgstradisjon. Med sin fine og grundige tekst peger Gregersen på, at der i sjælesorgssamtalen - udover treklangen af menneskets selvforhold, gudsforhold og forhold til andre mennesker - bør

indtænkes en 4.dimension i form af den ikke-menneskelige natur!

Det er interessant! Denne læser har ikke før i en dansk sammenheng set et forsøg på at legge nogen tråde ud for både en sjælesorgspraksis og en sjælesorgsteologi, der tager naturen som resonanssfære alvorligt. Gregersens anliggende er et opgør med den antropocentrisme der ligger til grund for megen teologi og sjælesorg, og gør i en dialog med Hartmut Rosa og norske Tor Johan Grevbo, krav på plads: dels til at tænke Guds væren ind i «tilværelsens fletværk af natur og kultur» (s.243), dels som konkret sted for sjælesorgssamtalens iscenesættelse. Hartmut Rosa får det sidste ord med Gregersens afsluttende bemærkninger under overskriften «Det resonante selv».

Kap. 10 «*Sorgen efter Gud; Stemmer hos Kierkegaard som sjælesorger*», af Pia Søltoft.

Man kan vel næppe tænke sig en fagbog om teologi, endsige da sjælesorg, på dansk uden at inddrage Kierkegaard. Efter Gregersens anliggende om at have syn for naturen, går læseren nu den anden vej. Indad. Til en begyndelse kaldes Kierkegaards forfatterskab multipelt, hvilket kan virke som en overanstrengelse af begrebet i denne sammenheng. Men Pia Søltofts tekst er letlæst, letforståelig og præcis. På baggrund af traditionens forståelse af *cura animarum* som «at drage omsorg for sjælen», spørges efter en definition af «sjæl». Og i forlængelse af det, undersøges hvad der forstås ved udtrykket, «at drage omsorg for».

Kierkegaards overvejelser om det religiøse som udtryk for det sandt menneskelige, og det at «erhverve sin sjæl i tålmodighed» (s.274) som udtryk for at forholde sig til spørsmål om mening og sammenheng, fremstilles klart og koncist. Kendt

Kierkegaard-stof om Aand, der som et tredje element er en syntese af det sjælelige og det legemlige, bruges som trinbræt for at skrive en sjælesorg frem i en trinvis bevægelse som hjælp til selvhjælp. Såre godt.

Kap. 11 «*Dansende partnere: Trinitarisk teologi og brug af selvet i sjælesorg*», af Pamela Cooper-White.

Til indledning skriver Cooper-White om *perichorese* (gr. 'gennemtrængning'), et dynamisk begreb, der anvendes hos oldkirkelige græske teologer til at beskrive, hvorledes Kristi menneskelige og guddommelige natur gennemtrænger og gensidigt meddeler sig til hinanden. Parallelt hermed og især hos Augustin er *perichorese* et trinitetsteologisk begreb til forklaring af de tre guddommelige personers (Faderens, Sønnens og Helligåndens) gensidige gennemtrængning og meddelelse (Peder Nørgaard-Højen i Den Store Danske).

I denne sammenhæng tages udgangspunkt i en feministisk teologi der bruger *perichorese* som et billede på inklusivitet, fællesskab og frihed. Disse tre værdier fremhæves som efterstræbelsesverdige mønstre for menneskers fællesskab med hinanden, og på den baggrund udfoldes en relationel trinitarisk tænkning om pastoralteologi som et særligt rum.

Hvorfor skal jeg interessere mig for boken?

Boken bør leses som et kraftig og viktig bidrag til å styrke den teologiske samtalen om trospraksiser i vår tid som komplekse og provisoriske dialoger om mening mellom likeverdige. Boken gjentar og gjentar på en forbilledlig måte nødvendigheten av å se det komplekse og sammensatte i verden og i hvert menneske, at det er dette som gjør menneskene unike, og at sjelesørgeren og teologien må leve med og si ja til sin

egen fragmenterte tilstand. Her finner vi også et oppgjør med forestillingen om det integrerte og helstøpte menneske, som har stått så sterkt i moderne tale om det gode livet og mental helse. Og det sammensatte menneske kan ikke møtes med en helstøpt tro, men bare med skisser og forslag til mening. Dette blir det svake teologi av, som det er befriende å lese – ikke minst fordi en hovedsak med teologisk arbeid blir å være til stede for den andre, innlevelse. Dette til forskjell fra dialoger der enkelte (profesjonelle) deltakere har mer makt, og der noen produkter av dialogen – «svar» - i utgangspunktet har høyere status, som en form for avsluttet sannhet. Samtalen om dette er svært viktig, og den er en nøkkel til å realisere samtaler («sjelesorg») i vår tid, ikke minst i Norden, med alle de kjennetegn denne tiden hos oss har av globalisering, sekularisering og vekt på egen erfaring og autentisitet. Vi oppfatter at samtalen om autentisitet og troens kompleksitet står sterkt i den moderne teologiske samtalen, ikke minst i akademisk praktisk teologi – dette har boken i noen grad tatt inn. Allikevel kan det se ut som forfatterne ikke har lagt særlig vekt på i hvor stor utstrekning og hvor stor intensitet denne samtalen føres i praktisk teologi allerede. Denne samtalen føres vel blant annet på bakgrunn av den empiriske vendingen i teologien, og av de kontekstuelle teologiene som frigjøringssteologi, feministteologi osv. Boken har riktig nok en mindre, men viktig referanse til postkolonial teologi (s 21 – s 217). Man kan undres om dette avspeiler en særlig dansk situasjon, om den danske teologiske samtalen er mer ortodoks og erfaringsresistent enn andre lignende fagmiljøer (i Norden?). Er bokens implisitte antagonist den ortodokst lutherske, tidehvervske danske teolog? Det

kan her være naturlig å henvise til den relativt brede plass som religions sosiologi og religions psykologi har i de teologiske fagmiljøene, kanskje særlig i Norge, og til den relevante produksjonen til Jan-Olav Henriksen, som forfatterne ikke ser ut til å kjenne til (?).

En annen utfordring knyttet til bokens bidrag til å se kompleksiteten i nåtidige samtaler om tro, kan synes å ligge i den intrikate begrepsbruken forfatterne har valgt for å framstille bokens hovedtese: Multiplisiteten, eller «mangefoldetheden» som blant annet foretrekkes i bokens tittel. Vi oppfatter altså at kompleksitet eller gjerne multiplisitet/mangefoldethet er et

godt fokusert tema hos mange forskere, og vi strever med å forstå forfatternes argumenter for at nettopp begrepene multiplicity/mangefoldethet tilfører noe nytt og eget til denne analysen, slik de f.eks. hevder på s. 14 – 15. Det er ikke sikkert at forfatternes anstrengelser for å fylle disse begrepene med et særegent innhold gjør feltet mer håndgripelig. Det vi oppfatter som deres poenger er jo uansett meget viktige og bør etter vår oppfatning framføres med stor tyngde.

Anmeldelsen har tidligere vært trykket i *Præsteforeningens Blad* nr. 7 og 8 2021.

Odin Lysaker og Terje Emil Fredwall (red.)

Verdier i konflikt: Etikk i et mangfoldig samfunn

Cappelen Damm. Oslo, 2020 [Åpen tilgang]

Anmeldt av Asle Eikrem
Asle.Eikrem@mf.no

Hvordan bør vi som individer navigere oss konstruktivt gjennom verdikonflikter i det sivile og politiske liv? Det er dette spørsmålet den foreliggende antologien forsøker å belyse gjennom flerfaglig refleksjon. Det er mye som hadde vært interessant å diskutere i tilknytning til de ulike bidragene, men innenfor rammene av en kort tekst som denne vil ikke det være mulig. Jeg vil, i hovedsak, begrense meg til å oppsummere innholdet i de ulike artiklene, samt gi en generell vurdering av boken *som antologi*. Noen steder klarer jeg imidlertid ikke å

holde meg, men begrenser meg likevel til å formulere et utvalg kritiske kommentarer eller spørsmål til enkelte sider ved noen av bidragene.

En av bokens redaktører, Odin Lysaker, tar oss, i bokens første artikkel, inn i et følelsesladet felt når han reflekterer over hvordan relasjonen mellom offer og overgriper i rammen av Utøya-terroren kan utspille seg offentlig i spenning mellom konfrontasjon (hat) og muligheten for tilgivelse. Hvordan skal man balansere ytringsfrihet og forbudet mot

